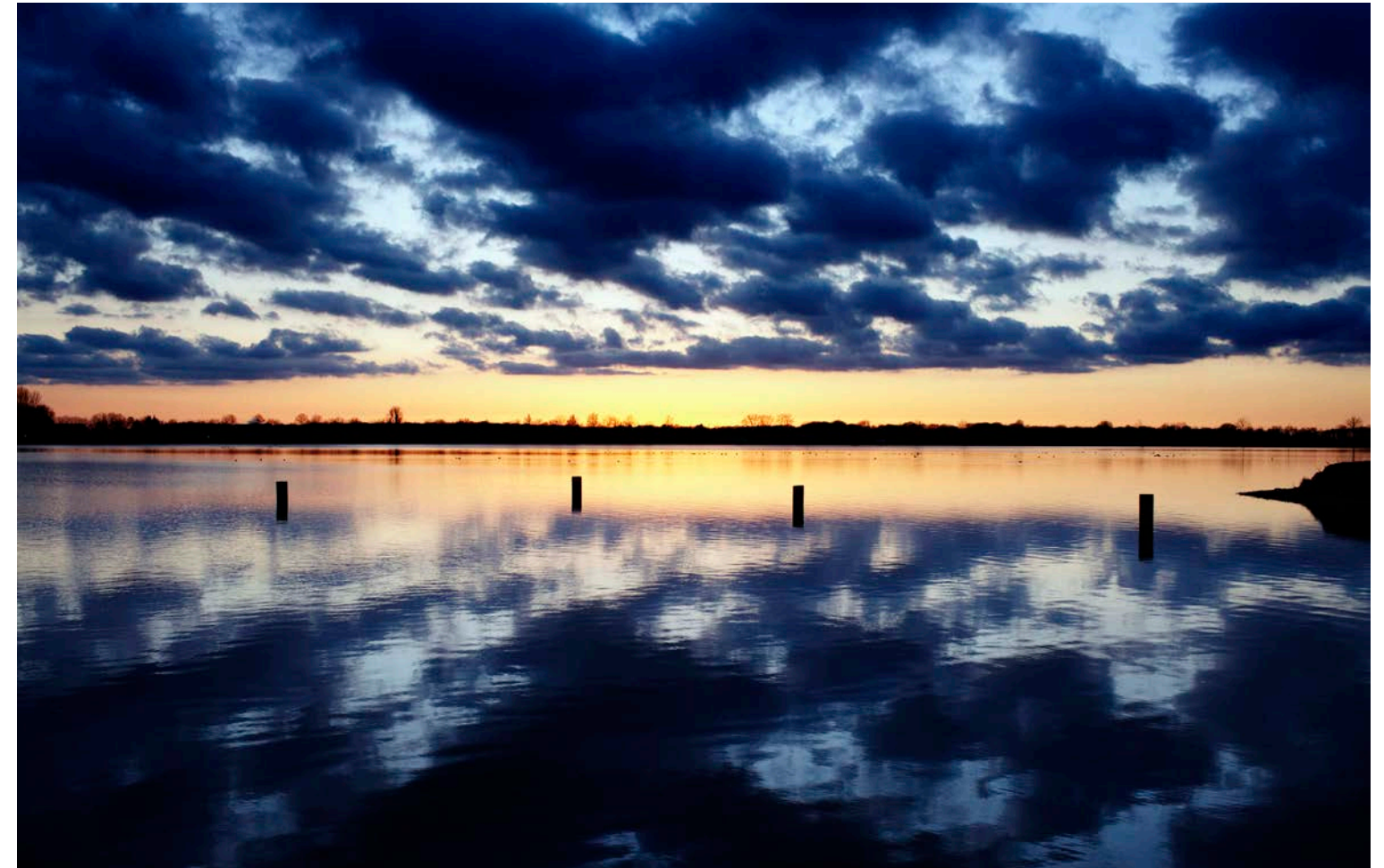

HAARRIJNSEPLAS

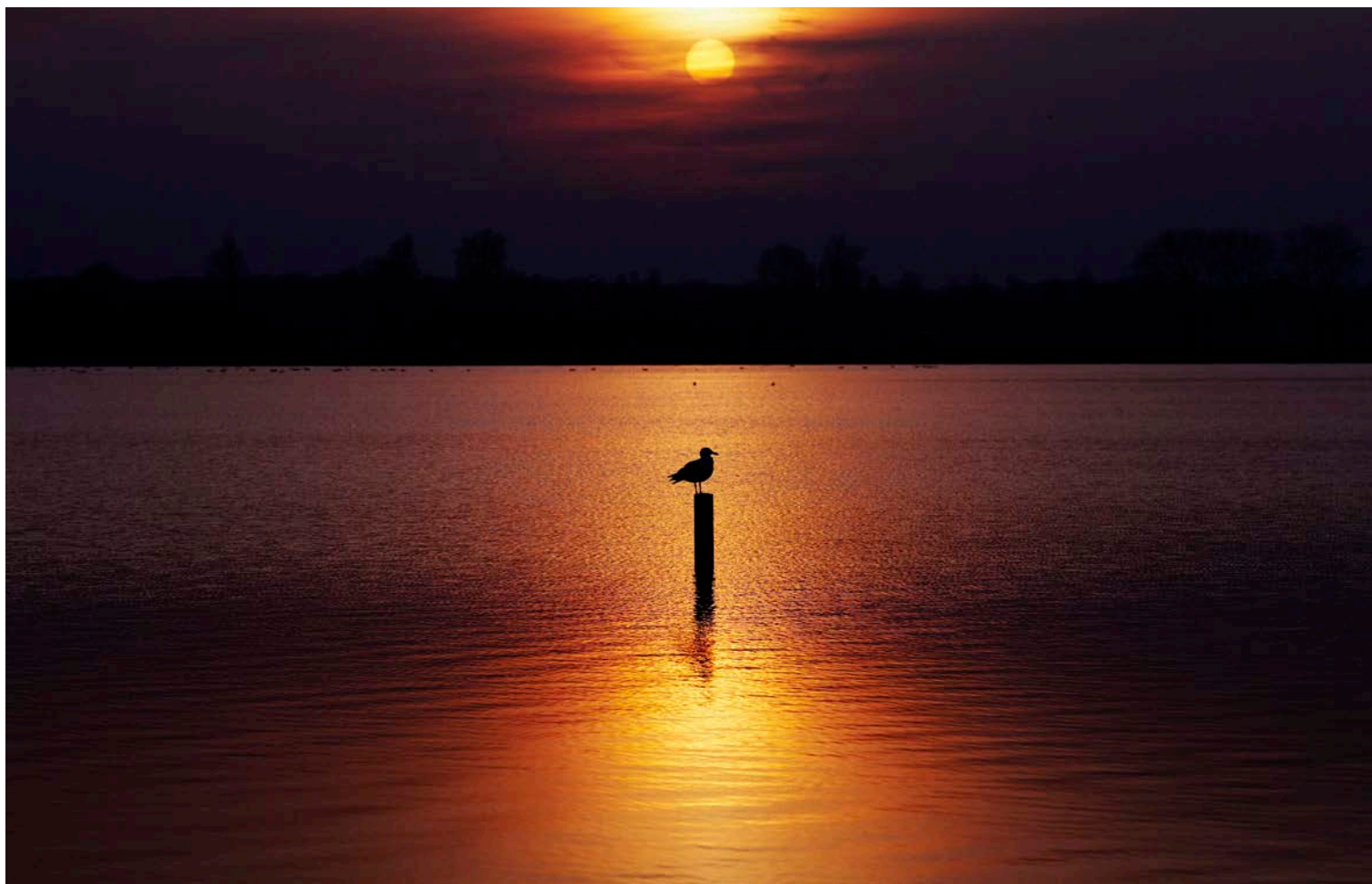
CHRISTIAAN KROUWELS

‘De foto’s die Christiaan Krouwels maakte van een waterplas bij zonsondergang zetten u waarschijnlijk op het verkeerde been. U vermoedt ergens te zijn, maar daar bent u niet.’ *Mark Hendriks*

DE POLDER DIE PLAS WERD

SLENTEREND LANGS DE OEVER EN STAREND OVER HET WATER.
JE ZOU BIJNA VERGETEN DAT DE HAARRIJNSEPLAS NIET
EENS ZO LANG GELEDEN GEWOON LAND WAS.

MARK HENDRIKS

De foto's die Christiaan Krouwels maakte van een waterplas bij zonsondergang zetten u waarschijnlijk op het verkeerde been. U vermoedt ergens te zijn, maar daar bent u niet. Het komt door de imponerende luchten, soms goudkleurig verlicht alsof het paradijs achter de horizon schuilt, soms onheilspellend, met donkere wolken die in alle mogelijke vormen overwaaien of vlak boven het water hangen.

Het komt door het uitgestrekte water, de ene keer strak en gepolijst als een spiegel, de andere keer onstuimig en vol rimpels. Het komt door de bomen aan de overkant, hun takken en kronen in schaduwen gehuld, door twee opvliegende eenden, hun silhouetten in het grijsblauwe water weerspiegeld. Het komt door de ondergaande zon die de omgeving in vuur en vlam zet.

U denkt ongetwijfeld aan een plek die op dit tijdstip van de dag verlaten is, een ondiep meer in een natuur- of stiltegebied. In werkelijkheid tonen de foto's de Haarrijnseplas, ontstaan door zand- en grindwinning en gelegen op een roerige plek in de drukke Randstad. Op nog geen tweehonderd meter van de oostelijke oever raast het autoverkeer over de A2. Daarachter ligt het Utrechtse bedrijventerrein Lage Weide en aan de zuidkant van de plas de Vinex-locatie Leidsche Rijn waar duizenden woningen in het oude polderland zijn gebouwd.

In dit boek ziet u maar weinig van dit alles. Geen zicht op de kantoortorens, flatgebouwen en hoogspanningsmasten in de Utrechtse skyline. Geen blik op de huizenzee van 's lands grootste uitbreidingswijk. Nergens een idee van de auto's op de snelweg en nergens een blik van de honderden badgasten die in de warme maanden het strand bevolken. Daarmee is niet gezegd dat de foto's bedriegen of dat de fotograaf u iets voorhoudt wat niet bestaat. Krouwels toont de Haarrijnseplas in een hoedanigheid

die nagenoeg onbekend is. Een verstilde kant die uitnodigt tot mijmeren en verbeelding, een kant die al het andere achterwege laat.

Voor velen is de Haarrijnseplas het water in het 'rommellandschap' langs de A2, waar het zoveelste bedrijventerrein in aanbouw is, waar binnenkort een skydivecentrum verrijst, waar bergen zand, overwoerd door berenklaauw het beeld domineren. Verhalen over de plas gaan voornamelijk over vechtpartijtjes in het zomerseizoen, over heimelijke vrijpartijen in de avond, over criminele deeltjes op de afgelegen parkeerplaats.

De Haarrijnseplas is ontstaan na de winning van tonnen zand en grind voor met name de aanleg van infrastructuur in Leidsche Rijn. De plas is onderdeel van het ingenieuze watersysteem in de nieuwbouwwijk. Bij hevige regenval dient het als opvang voor overtollig oppervlaktewater, bij droog weer fungeert de plas als reservoir waardoor het niet nodig is om vervuild water uit het Amsterdam-Rijnkanaal in te laten.

Door met name de opening van restaurant Key West enkele jaren geleden weten steeds meer mensen de Haarrijnseplas te vinden. Op een zondagmiddag in maart trotseren wandelaars de harde wind, genietend van het weke voorjaarszonnetje, smachtend naar een warme kop thee in het houten strandpaviljoen. In juli zonnebaden mensen tussen de grasduinen. Kinderen spetteren in het water, jongeren spelen een potje beachvolleybal, een ouder echtpaar geniet in het warme weer van hun ijsje.

Niettemin is een groot deel van de Haarrijnseplas voor velen onbekend terrein. Maar weinig mensen wagen zich aan de andere kant van de Maarssenseweg, de dam die het water in tweeën deelt. Daar ligt het natuurlijke en verstilde deel, daar vindt u de Haarrijnseplas zoals fotograaf Christiaan Krouwels hem u ook laat zien. Hier is de plas een oase voor watervogels als de fuut, de meerkoet en talloze eenden. Wie in de lente langs de grillige rietoevers wandelt, struint door weelderige en kleurrijke bloemvelden, vol made-liefjes en boterbloemen, met Engels raaigras en klaver.

Een populier staat scheef door de harde wind, in een modderige poel verjagen twee meerkoeten een reiger om hun nest met jonge kuikens te beschermen.

De wandeling voert door de zogenoemde Thematervelden, een natuurlijke verbinding tussen het Máximapark in Leidsche Rijn, het dorp Haarzuilens en het Groene Hart. Aan deze zijde van de Haarrijnseplas wanen wandelaars zich terug in de tijd. Natuurlijk zijn aan de overkant de snelweg en het silhouet van de stad zichtbaar, maar wie zijn blik verlegt ziet vooral de oude boerderijen aan de Thematerweg, de hoogstamboomgaarden in bloei en, net boven de boomtoppen, een torenspits van De Haar – het meest luxueuze, eind negentiende eeuw door architect Pierre Cuypers ontworpen kasteel van Nederland.

Slenterend langs de oever en starend over het water – je zou bijna vergeten dat de Haarrijnseplas niet eens zo lang geleden gewoon land was, een nat stuk grond met de naam Themaat. Het verwijst naar 'maat' of 'made' dat duidt op wild hooiland dat in vroeger

tijden door boeren uit de buurt in gemeenschappelijkheid gebruikt werd. Het gebied lag in de invloedssfeer van de Oude Rijn, een veenrivier waarvan de loop nogal onvoorspelbaar was. Door het dichtslibben van oude beddingen ontstonden hoger gelegen en zandige stroomgordels met daartussen zware en vette komgronden van klei op veen – moeilijk te bewerken en slecht waterdoorlatend.

Eeuwenlang was het komgebied waar nu de Haarrijnseplas ligt dan ook een drassig en ontoegankelijk moerasland. Tot in de middeleeuwen ondernemende boeren – in die tijd ‘kolonisten’ genoemd – de veengebieden van Utrecht en Zuid-Holland in ontginning namen. In de elfde en twaalfde eeuw wisten zij het onherbergzame landschap zonder mechanische hulpmiddelen bloot te leggen. De ontginning van de Themaatsche Polder was onderdeel van deze operatie die later ‘de grote ontginning’ is gaan heten.

De zogeheten ontginningsbasis lag aan de zuidkant van het moeras, grofweg op de lijn tussen Haarzuilens en ridderhofstad Den Engh. Daar groeven de

kolonisten de Thematerwetering waarop de nog te graven kavelsloten moesten uitmonden. Langs de wetering bouwden ze een dijk, de huidige Thematerweg die richting Leidsche Rijn overgaat in de Smalle Themaat. Vanaf de dijk werden in noordoostelijke richting lange sloten gegraven. Zo ontstond ook hier het kenmerkende slagenlandschap van lange stroken grasland die van elkaar gescheiden werden door smalle linten van water.

Overigens dankt de Haarrijnseplas zijn naam aan een waterloop die kort na de ontginning gegraven is. In eerste instantie werd overtollig water via de Thematerwetering afgevoerd naar de Oude Rijn, maar na de afdamming van deze rivier moest een alternatief worden gezocht. Aan de oostkant van de polder is toen de Haarrijn aangelegd die het water afvoerde naar de Vecht in het noorden.

Het harde werk ten spijt – veenontginningen vergden veel van de kolonisten en hun families – bleek de polder weinig aantrekkelijk voor agrarisch gebruik. Dit kwam door de lage ligging en doordat de veenbodem

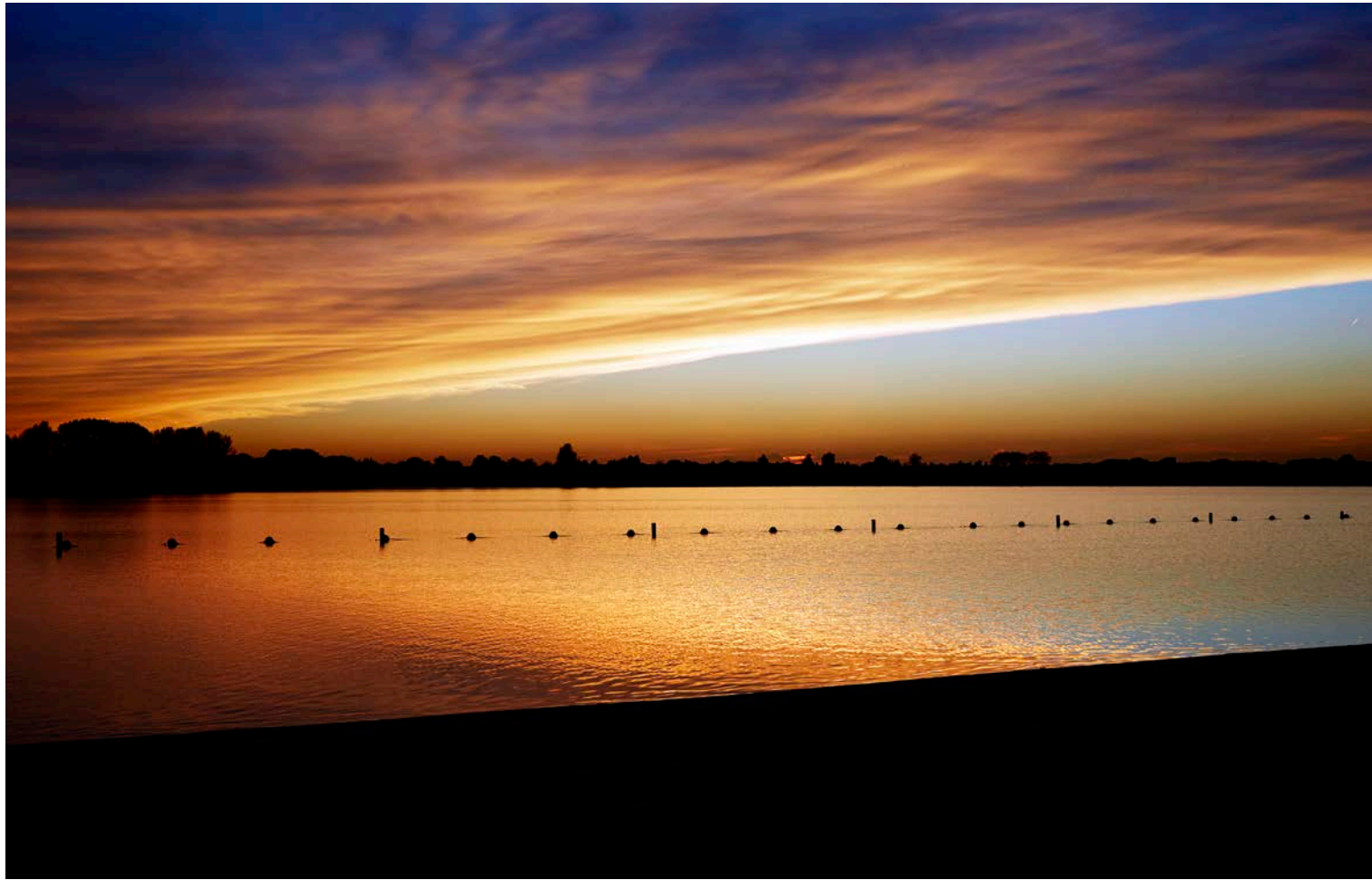
in de loop van de tijd door ontwatering en inklinking steeds verder daalde. Boeren lieten hun vee dan ook vooral aan de drogere randen grazen en plantten op de hogere delen de kenmerkende hoogstamkersenboomgaarden aan – de bodemsamenstelling van klei op veen was hiervoor immers zeer geschikt.

Helemaal verlaten was de polder niet. Aan de noordkant moet een eendenkooi hebben gelegen en tijdens de graafwerkzaamheden voor de zandwinning ontdekten archeologen midden in de drassige polder de restanten van een middeleeuwse boerderij. Op diezelfde plek is rond 1600 een tweede huis gebouwd. Even verderop zijn resten van een hofstede aangetroffen die vermoedelijk 500 jaar bewoond is geweest. Het ging om muurresten, een kelder, een greppelstructuur en diverse voorwerpen, zoals tinnen lepels, munten en aardewerk.

Ondanks die schaarse bewoning stond de Themaatsche Polder eeuwenlang bekend als een nat en armoeedig grasland waar, aldus de oudste bewoners van de

Thematerweg, ‘geen levende ziel een stap zou zetten’. De komst van het water werd door hen als een zegen gezien. Waar nog geen kilometer zuidwaarts velen uit hun tuindershuizen werden verjaagd voor de bouw van Leidsche Rijn, kregen de bewoners van de Thematerweg en de Smalle Themaat een heus meer in hun achtertuin. Vanuit hun huizen lopen ze zo de velden in, door het hoge gras naar de oever, begeleid door het geluid van fluitende, sprietende en gakkende vogels. Terwijl de stad oprukt, lijken Utrecht en de A2 juist hier weer wat verder weg.

De onbeduidende middeleeuwse polder is met de komst van het water opnieuw ontgonnen. Vandaag de dag doet het dienst als recreatieterrein, als waterreservoir, als natuurgebied. Die constatering voelt als een lotsbestemming. De wind is hard, de golven klotsen tegen de oevers, je kan het water simpelweg ruiken – en iedereen weet: *de Themaatsche Polder is altijd al een plas geweest.*

10 oktober 2014 #1

10 oktober 2014 #2

19 mei 2016

72

1 juli 2016

73

19 mei 2016

72

1 juli 2016

73

